

Türkiye Siyasetinin Eril Anatomisi: 2015 Seçimlerini Kota Uygulamaları Üzerinden Yeniden Düşünmek

Songül Sallan Gül

Prof. Dr.
Süleyman Demirel Üniversitesi
F.E.F. Sosyoloji Bölümü
E-posta:songulsallangul@yahoo.com

Yonca Altındal

Arş. Gör.
Süleyman Demirel Üniversitesi
S.B.E. Sosyoloji A.B.D.
E-posta:yoncaltindag@yahoo.com

Özet: Bu yazı Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği ve ağırlıklı 7 Haziran ve 1 Kasım 2015’de yapılan genel seçim sonuçları temelinde, kadınların siyasete katılımını ve kota uygulamalarını değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, kadınları siyasal ve yönetsel mekanizmalardan dışlayan kamusal-özel alan ayrışması ve Türkiye siyasetinin toplumsal cinsiyet bağlamı tarihsel açıdan ele alınarak, kadın hareketinin özeli kamusallaştıran boyutları irdelenmektedir. Ayrıca, siyasette kota uygulamaları incelenmekte ve siyasal partilerin TBMM’de kadın temsil oranları son seçimler de göz önüne alınarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kadın Temsili, Kota Uygulamaları

Masculine Anatomy of Politics in Turkey: Winners and Losers of June 7 and November 1 2015 General Elections

Abstract: This paper discusses the participation of women and quota policies in politics particularly on the bases of gender equality and the results of June 7 and November 1 2015 general elections in Turkey. In this regard, the dichotomy of public-private space that functions to exclude women from political and decision making mechanisms and gender related context of Turkish politics are evaluated in retrospect. In addition, quota policies in politics are reviewed and woman representation in the Turkish Parliament on the base of political parties and general elections is analyzed.

Keywords: June 7 and November 1 2015 General Elections, Gender Equality, Woman Representation, Quota Policies

Giriş

Türkiye’de 1 Kasım 2015 tarihinde yapılan genel seçimin ardından oluşturulan 64. hükümette ve meclis çalışmalarının bir aylık seyrinde,

demokratik siyaset bağlamında kadınların eşitlik ve temsil sorununun devam edeceği görülmektedir. Eril medya ve siyaset; ülke siyasetinin demokrasi olduğunu bir anlamda unutarak, seçimin kaybedenlerinin kadınlar olduğunu ilan etmiş durumdadır¹. Yeni Mecliste kadın temsil oranı %14,9'da kalırken, kabinenin 21 bakanının sadece 2'si kadın olabilmıştır. Oysa ülkemizle aynı gün Kanada'da yapılan seçimlerde Justin Trudeau Başbakan olmuş ve ülkesinin 30 koltuklu kabinesinde tam denklik ve eşitlik ilkesini, yani cinsiyet eşitliğini sağlamıştır. Kabinesinin yarısını kadınlardan oluşturan Başbakana yöneltilen soruya ise Başbakan, "yıl 2015" diye kısa ve net bir yanıt vermiştir.

Bilindiği gibi demokrasi sorunlarından biri olan siyasette ve yönetimde kadınların eksik temsiline karşın, M. Thatcher, H. Clinton ve A. Merkel gibi kadın siyasetçiler, dünya siyasetinde başarılı siyasetçiler arasında görülebilmektedir. Ancak siyasette, üst yönetim mekanizmalarında kadınların yer almaları çoğu kez kadınlar adına değil, genelde neoliberalizmin erkek egemen ideolojisinin devamında ve sürdürücüsü olduklarında gerçekleşebilmektedir. Bir başka ifadeyle, eril siyasetin 'makbul kadın siyasetçi'si olduklarında kadınlar başarılı kabul edilmektedir. Bu anlayışa verilebilecek bir örnek; 9 Aralık 2015 tarihinde Time Dergisi'nin Almanya Başbakanı Merkel'in yılın 'kişisi' olarak seçilmesidir.

Aslında Agacinski'nin (1998) belirttiği gibi, toplumda ve siyasette eşitlik; kadınların kadın olarak siyasal ve yönetsel kurumlara ve süreçlere katılmasına, özellikle de Meclis'te eşit temsiline sağlanmasına, yani tam denklik ilkesinin gerçekleşmesine bağlıdır. Seçme ve seçilme hakkının 1930'lu yıllarda tanındığı Türkiye'de, 2000'lerde *demokrasinin ahlaki ve siyasal bir ilkesi* olan (ya da olması gereken) *eşitlik*, üstelik yasal anlamda meşru olmasına karşın, *de facto* uygulamalar sonucunda kadınlar siyaset dışı kalmakta ya da eksik temsil edilmektedirler. Bu ise siyasal eşitlik ve temsil açısından adaletsiz bir sonuç ortaya çıkarmaktadır.

Siyasetin klientalist yapısı (patron-yanaşma ilişkisi) ve erkekler arası gelişen örüntülerle bezenen siyaset oyunu; erkeklerin ihtiyaç, istek ve beklentilerine göre belirlenmektedir. Türkiye'de parti içi demokrasi yerine, çoğu kez parti liderinin gücü ve kontrolü ile partinin önemli makamlarını ve araçlarını ellerinde tutan oligarşik yapılar egemen olmaktadır. Siyasal partilerin işleyişi, siyaset anlayışı ve adaylık süreçleri, temelde parti liderleri tarafından tasarlanmakta ve kontrol edilmektedir. Parti liderleri de erkekler olduğundan, kadınlar da siyasetten ve yönetimden kalmakta, inşa edilen cam tavanlar kadınların siyasette aktif olmalarına ve ilerlemelerine engel

¹ Birkaç haber örneği vermek gerekirse; "1 Kasım'da kadınlar kaybetti!" – Sözcü Gazetesi, www.sozcu.com.tr/2015/gundem/1-kasimda-kadınlar-kaybetti-975026/2 Kasım 2015; "22 Eksildi, Kadınlar Kaybetti... İşte Meclis'teki Kadın Vekiller", www.cumhuriyet.com.tr, Türkiye, 2 Kasım 2015; "1 Kasım'da Kadınlar Kaybetti", Gila Benmayor, Hürriyet, sosyal.hurriyet.com.tr/yazar/.../1-kasimda-kadınlar-kaybetti_40009300, 3 Kasım 2015; "1 Kasım'da Kadınlar da Kaybetti", DailyTurkiye, www.dailyturkiye.com/haber/1-kasim-da-kadınlar-da-kaybetti.html, 1 Kasım 2015.

oluşturmaktadır (Unat, 1986; Acuner ve Sallan, 1993; Güneş Ayata, 1995; Altındal, 2007).

2015 yılı "Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurum Raporu"na göre, Türkiye, siyasal güçlenmede 105. sırada, mecliste kadın temsilinde 86. sırada, bakanlık pozisyonlarında ise 139. sırada yer almaktadır. Siyasal ve yönetsel süreçte eşitlik ilişkisi oldukça sorunlu hale gelen Türkiye'de, kadınların temsilinde siyasal eşisizlik ve adaletsizlik sorunu ortaya çıkmaktadır. Ülke siyasetinin gidişatı bakımından bu durumun sorgulanması gerekmektedir. Bu nedenle demokratik siyasal güçlerin ve ilkelerin yeniden ele alınması, kamusal kararlar ve kamusal mekânlarda gerçekleşme biçimlerinin bakanlardan, parlamentoya hatta komisyonlara kadar irdelenmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle demokrasilerde siyasetin her düzleminde toplumsal cinsiyet eşitliği sorunsalı ele alınmalı ve tartışılmalıdır.

Bu yazıda 7 Haziran 2015 ve 1 Kasım 2015 genel seçimlerinin sonuçları temelinde ve siyasette kadınların katılımını belirleyen değişkenler bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliği sorunu ele alınmakta, eşitliğin sağlanmasında ve kritik temsil eşiğinin aşılmasında önemli bir uygulama olan kota uygulamasının Türkiye'deki serüveni değerlendirilmektedir. İlk olarak demokrasi-siyaset tartışmalarında kadınları siyaset ve siyasal mekanizmalardan dışlayan kamusal-özel alan ayrışması tartışılmaktadır. İkinci olarak, Türkiye siyasetinin toplumsal cinsiyet bağlamı tarihsel açıdan ele alınarak, kadın hareketinin özeli kamusallaştırılan boyutları irdelenmektedir. Üçüncü olarak, siyasette kota uygulamaları incelenmekte ve Türkiye'deki süreç değerlendirilmektedir. Son olarak, 2000'ler Türkiye'sinde siyasal partilerin parlamentoda kadın temsil oranları son seçimler de göz önüne alınarak değerlendirilmektedir.

Kamusal-Özel Alan Ayrışmasında Toplumsal Cinsiyet ve Siyaset

Demokratik rejimlerde siyasal alanda ya da kamusal alanda yer almanın gerekliliği temelde yurttaş olmaktan kaynaklanmaktadır. Ancak kadınların yurttaşlık statüsü ve onu belirleyen özgürlük ve eşitlik sorunu demokrasinin beşiği kabul edilen eski Yunan'dan beri sorunludur. Erkek yurttaş, daima ikili bir statü sahibi olmuştur. Öyle ki erkekler, bir yandan siyasal alanın dışında bırakılanların yer aldığı, haneye ve ekonomiye ilişkin etkinliklerin gerçekleştiği özel alanın reisi olarak kabul edilmiş, diğer yandan ise, siyasal alanın öznesi olarak, siyasetin ayrıcalıklı kişileri ve belirleyenleri olmuşlardır. Benzer biçimde kamusal alanda, eşitlik ve özgürlük olguları birbirlerini tamamlarken, özgür olmak, sadece yaşamsal zorunluluklara tabi olmamak ya da bir egemenin buyruğunda olmamayı içermiştir. Aynı zamanda egemen/bağımlı ilişkisinin bulunmadığı, her bir kişinin hem yöneten, hem yönetilen olduğu dünyada yaşanan deneyim olarak siyaset, adeta erkeklere ait bir alan olarak kabul edilmiştir (Arendt, 1958; Çulha Zabcı, 1997).

Agancinski'nin (1998) de belirttiği gibi, 1789 İnsan Hakları Bildirgesi'nde "İnsanlar özgür ve eşit haklarla doğarlar" ifadesine karşılık, eşit haklarla "doğmak" olgusu, doğal bir eşitlik durumunu yansıtmamış, aksine siyasal alan; kamusal ve özel alan arasındaki derin ayrışmanın sonucu hatta özel alanın belirlenimleriyle oluşturulan bir kamusal alan şeklini almıştır. 19. yüzyıldan itibaren ise, özel alan aile yaşamıyla somutlaşmış ve iş yaşamının karşısı olarak kabul edilmiştir. Cinsiyete dayalı işbölümü ve iktidarın cinsiyete göre dağılımı ve sınıflar arasındaki eşitsiz ilişkiler de politikanın parçası olarak özel alanın sınırlarını belirlemiştir (Phillips, 1995:121-122). 'Modern aile'nin normatif bir ideal olarak kurgulanması ve bu tarz aile yapılanmasına atfedilenler; kadınlara ait mekânlar olarak özdeşleşmeye başlamıştır. Dolayısıyla kamusal alan cinsiyete dayalı ayrımcılığın üzerine kurulduğu bir alan haline gelmiştir (Cohen, 1979; Cohen ve Arato, 1992; Calhoun, 1993). Oysa kadınların siyasal katılım içinde yer almaya başlayışları, 19. yüzyılın ortalarından itibaren gerçekleşerek yasal düzlemde siyasal hakları elde edebilmeleriyle sınırlı kalmıştır. 20. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra ise kadınlar, karar mekanizmalarında etkinlik göstermeye başlamışlardır.

Habermas'ın da ifade ettiği gibi, siyasal kamusal alanın kurumsallaşmasında; kamu, basın, partiler ve parlamento arasındaki karşılıklı ilişkilerin yerleşmesi etkili olmuştur. Kamusal alan; özel alan, yani ev ve ev dışı alan olan sivil toplumun gereksinmelerine karşılık veren devlet iktidarı arasındaki dolayımı sağlama işlevini üstlenmiştir (Habermas, 1989:73-74). C. Pateman, Z. Eisenstein ve I. M. Young gibi pek çok feminist düşünürün dikkat çektiği gibi, liberal demokrasideki kamusal alanın yurttaşı soyut birey olarak görmesi, norm olarak erkek bedenini ve erkek kimliğini temel almasıyla sonuçlanmıştır. Bu yalnızca sınıf farklılıklarını değil, cinsiyet farklarını da görmezden gelmesine, demokrasinin eşit temsil ve denklik ilkelerini zaafa uğratmasına yol açmıştır. Fırsat eşitliği, kadınlara erkeklerle aynı koşullarda oy hakkını tanısa da, gerekli hak ve özgürlükleri tanımamasıyla sonuçlanmıştır (Phillips, 1995).

1960'lı yıllardan başlayarak pek çok ülkede gelişen ikinci kuşak kadın hareketi, toplumlardaki kadın erkek eşitsizliğinin parlamentoya ve yönetsel mekanizmalara yansması konusunda gerçekleştirdiği çalışmalarla, kadınların siyasal yapılanmadaki eşitsiz konumuna dikkatleri çekmeyi başarmıştır. Birleşmiş Milletlerin 1975'te ilan etmiş olduğu 'Uluslararası Kadın On Yılı'na bağlı olarak Meksiko City, Kopenhag ve Nairobi'de gerçekleştirilen üç dünya konferansında eşitliği sağlayacak kota uygulamalarının yanında, anaakım (*gender mainstreaming*) politika ve stratejilerin oluşturulmasına kaynaklık etmiştir. Kadın örgütleri Avrupa ülkelerinde kadın-erkek eşitliği konusunda birçok yasal düzenlemelerin geliştirilmesinde mücadele vermişlerdir. Ayrıca Avrupa Konseyi birçok çalışma başlatmış, kadın erkek eşitlik komitesi faaliyet göstermiştir. Birçok ülkede siyasal kontenjan, kota sistemi ve fermuar yöntemi gibi farklı uygulamalarla siyasette toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmeye yönelik yasa, program sayesinde kurumsallaşmaların yolu açılmıştır.

Türkiye Siyasetinde Kadınların Eşit Temsil Arayış Serüveni

Türkiye’de kadının toplum içindeki yerinin sorgulanması Tanzimat dönemi ile başlayan ilk modernleşme çabalarıyla gündeme gelmiştir. Avrupa’da eğitim görmüş, Fransız İhtilali’nin eşitlik, özgürlük ve yurttaşlık düşüncelerinden etkilenmiş olan bürokratlar, Osmanlı modernleşmesine öncülük etmişlerdir. Erkek feminizminde kadınlar, anne ve eş olarak, Osmanlı erkeğinin ‘rahatını ve huzurunu sağlayan’ ve gelecek nesilleri yetiştiren kişiler olarak görülmüşlerdir (Tekeli, 1982; Berktaş, 2003). Aynı zamanda toplumsal sorunların çözümünün geleneksel toplumsal yapı ve değerlerle değil, modern değerlerin temel alındığı modern eğitim yoluyla olduğu anlayışı doğrultusunda, kadınların okur-yazarlığının ve eğitim seviyesinin yükseltilmesi amaçlanmıştır (Sirman, 1989; Çakır, 1996).

Kadınlar, kamusal alana çıkmış, dernekler yoluyla örgütlenmiş, sivil toplumda etkinlik göstererek, taleplerini dile getirmişlerdir. Kadınlar Birliği Cemiyeti, Türk Ocakları, Verem Mücadele Cemiyeti, Türk Tayyare Cemiyeti, Muallim Birlikleri, Himaye-i Etfal Cemiyeti gibi çok sayıda dernekte yardım faaliyetleri içinde yer almışlardır. Yine Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti Hayriyesi, Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Hanımlar Heyeti, Müslüman Kadın Birliği ve Asri Kadın Cemiyeti, Teali-i Nisvan Derneği, Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyeti, Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Cemiyeti, İnas Darülfununu Mezunları Derneği gibi dernekler de kurarak, kız çocuklarının eğitimine ve iş yaşamına girmelerine yönelik beceri ve mesleki eğitim faaliyetleri düzenlemişlerdir (Tunalı, 1996; Çakır, 2010). Kadın örgütleri bağlamında gelişen bir kadın hareketi, bürokratik devletçilikle gelişen liberal feminizmin odaklandığı kadın hakları gelişmiştir (Arat, 1999; 2009).

Cumhuriyetle beraber kadınlar, kamusalın görünürlüğü, medeniyetin ölçütü ve demokrasinin sembolü olarak büyük kabul görmüşlerdir. Gelişen erkek feminizmi ve liberal kadın hareketi, özel alana çok fazla değinmemekle birlikte, Kadınlar Halk Fırkası olarak adlandırılan ilk siyasi partiyi 16 Haziran 1923’te kurmuşlardır (Baykan ve Ötüş-Baskett, 1999:29). 1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışında ve milletvekili seçilme sürecinde de kadınların siyasal hakları gündeme gelmiştir. 1921 yılında Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti programına seçme ve seçilme hakkı talebi eklenmiştir. Aynı yıl şubat ayında Arnavutluk’ta kadınlara oy verme hakkının tanınması talebini Kadınlar Dünyası Dergisi, sayfalarında okuyucularına şöyle duyurulmuştur; *"Türk kadınının zaferini ne vakit ilan edebileceğiz? Bütün münevver kadınlık, hakkının peşinde... Biz daha uyanmayacak mıyız? Mesud ve muzaffer Arnavut hemşirelerime samimi selamlar ve tebrikler..."* (Çakır, 1996; 2010).

1930’larda Avrupa’da yaygınlaşan otoriter devletlerin giderek, kadınları kamusal alandan uzaklaştırmaları karşısında Cumhuriyet rejimi, kadın hareketinin de etkisiyle, siyasal haklar bağlamında kadınlara 1930’da seçme ve 1934’de seçilme hakkı vermiştir. Bu hak, Fransa’dan bile önce Türkiye’de tanınmıştır. Aslında ‘modern kadın’ Cumhuriyet rejimiyle

somutlaşmış, modernleşmenin kültürel ve siyasal temsili kadınlarla cisimleşmiştir. Nezihe Muhittin'in Genel Başkanı olduğu 'Kadınlar Halk Fırkası', kurulduğu tarihten kısa bir süre sonra mevcut anayasaya uymadığı gerekçesiyle kapatılmış ve Türk Kadınlar Birliği adı altında dernek olarak yeniden yapılandırılmıştır (Baykan ve Ötüş-Baskett, 1999:29; Yaraman, 2001).

1923 yılında Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte kadın sorunu rejimin önemli bir sorun alanı olarak görülmüş, demokratikleşme ve modernleşmenin bir gereği olduğu düşünülmüştür. Kadın hakları, ulus devletin kurulması sürecinde laik, modernleşmeci ve batılılaşmanın birer göstergesi olarak desteklenmiştir. Kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik yasal reformlara öncelik verilmiştir. Kadınlar için yasal düzenlemeler ve kamusal alana ilişkin özgürleştirici adımlar atılmıştır (Göğüş-Tan, 2000).

1924 yılında 'Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla' kadınların eğitim olanaklarından yararlanma haklarını, 1926 Medeni Kanunla eşit miras hakkı ve tek eşliliğin kabulü izlemiştir. 1926-1934 yılları arasında oy hakkı için mücadele veren bir grup kadının çabalarının da etkisiyle kadınların siyasal yaşama katılma talepleri günümüze kadar gündemi meşgul etmiştir (Tekeli, 1982; Toprak, 1988; Kandiyoti, 1989; Arat, 2009). Kadınlara oy verme hakkını tanıyan ilk ülke Yeni Zelanda olmuştur. 1883 yılında Yeni Zelanda'da tanınan siyasal haklar, 1902'de Avustralya'da, 1918'de SSCB'de, 1920'de ABD'de ve 1928'de Almanya'da tanınmıştır. Türkiye'de ise, Nisan 1930 tarihinde Belediye Kanunu ile belediye seçimlerine, 5 Aralık 1934 tarihinde de 2598 Sayılı Kanun ile genel seçimlere katılma hakkı elde etmişlerdir. Türkiye'den sonra ise, Fransa'da 1945 yılında, Yunanistan'da 1952'de ve İsviçre'de ise 1971 yılında kadınların siyasal hakları tanınmıştır (Unat, 1979).

Pek çok Avrupa ülkesinden önce seçme ve seçilme hakkına kavuşan Türk kadınları, 1935'te %4,5 gibi bir oranla parlamentoda temsil edilmişlerdir. Atatürk bu kültürel devrimde öncü olmuş, 'modern' batılı kadını simgeleyen kadınlara öncelik verilmekle birlikte Satı Kadın gibi ilkokul mezunu kadınlar da mecliste temsil edilebilmişlerdir (Tekeli, 1982; Durakbaşa, 1988). Bu temsil ve oran ülkemizde 2007 yılına kadar da aşılamamıştır.

II. Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren Türkiye'nin çok partili rejime geçişi, kadınların daha önce oynadıkları "demokratikleşmeyi simgeleme" işlevini ve anlamını yitirmesine yol açmıştır (Tekeli, 1982:382-383). Türkiye'de parlamento yaşamında zaten az olan kadın sayısı, eril tahakküm alanı olmaya başlamış, kadın vekil sayısı zaman içinde sürekli bir düşüş seyri izlemiştir.

Tablo 1'de de görüldüğü gibi, 1935-39 yılları arasında %4.5 olan kadın parlamenter sayısı, 1946-50 arası %1.9'e inmiştir. 1950'li yıllardan başlayarak, kadınlar mecliste neredeyse görünmez olmuşlardır. 1977'de oran %1'in (%0.9) bile altına inmiştir. Kadının aile ve toplumdaki rolünün çalışma yaşamını belirlemesi ve kadın adına birçok eşitsizlik doğurması gibi, kadının

hayatının özel yaşamla kısıtlanması, kamu yaşamından, siyasetten ve yönetimden kadınları uzaklaştırmıştır. Sorun, politikaların belirlendiği, kararların alındığı her alanda, her düzeyde ve her kurumda kadının temsil edilmemesidir (Tekeli, 1982; Koray, 1991).

Tablo 1: 1935-1977 Yılları Arasında TBMM’de Kadın Milletvekili Sayı ve Oranları

Seçim Yılı Toplam	Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Oranı (%)
1935	399	18	4,5
1939	465	15	3,2
1943	484	16	3,3
1946	497	9	1,8
1950	491	3	0,6
1954	535	4	0,7
1957	602	8	1,3
1961	449	3	0,7
1965	455	8	1,8
1969	450	5	1,1
1973	456	6	1,3
1977	455	4	0,9

Türkiye deneyiminde çok partili hayata geçiş, kadınlar açısından demokrasiyi getirmemiş, fırsat eşitliğini sağlayacak pozitif ayrımcılık olmadan, kadınların karşılaştıkları toplumsal, kültürel ve ekonomik engeller aşılammıştır. Hatta ideolojik eril bakış, kadınların önüne aşılması zor cam tavanlar inşa etmiştir. Cumhuriyet için simgesel değeri olan kadınların temsil edilme anlayışından kadınsız temsil anlayışına geçiş, demokratik bir sorun olarak görülmemiştir. Demokratikleşme umudu cinsiyet eşitliğini içermemiş, parti içi demokrasi liderlerin oluşturdukları oligarşik yapılarına, basit temsil ve sığ siyaset anlayışına hapsedilmiştir. Böylelikle mecliste tam denklik yerine, erkek iradesinin genel iradeyi temsil ettiği ve tahakküm altına aldığı bir iradeye dönüşmüştür. Bu irade, siyasette kadınları görünmez kılmıştır.

Genel olarak muhafazakâr seçmen tabanına sahip olan sağ partiler, kadınların siyasal alanda yer alma biçim ve alanlarını siyasi etkinliklerden çok, sosyal faaliyet alanı olarak kabul etmişlerdir. Kadınlar, partilerin kadın kolları ya da kadın komisyonları içinde tutulmuşlar ya da komisyon çalışmalarına yönlendirilmişlerdir (Güneş Ayata, 1995; Altındal, 2007). Kadınlar, parti içi güç mücadelelerinde yer almamış, daha çok mahalle toplantıları, ev ve hasta

ziyaretleri, kermes düzenlemeleri ve para toplama gibi uğraşı verilen alanlarda, özellikle de seçim dönemlerinde çalışmalar yürütmüşlerdir. Siyasal partilerin kadın kollarında olduğu gibi kadın komisyonlarında da kadınlar, meşru ve güçlü bir konumda olamamış, partilerin yan kuruluşları olarak işlev görmüşlerdir. Örneğin Adalet Partisi'nde (AP) kadınlar, kadın kollarında kadınlar arası faaliyet alanlarında, dar alanda, kısa paslaşma olanağına kavuşmuşlardır.

Siyasi partilerde ikincil olarak görülen kadın kolları ve/veya komisyonları ya da faaliyetleri zamanla partilerin yerelde halka ulaşmanın önemli araçları haline gelmişlerdir. Bir başka ifadeyle içinde bulunmuş oldukları partiye ya kaynak sağlamak için, ya da özellikle seçim dönemlerinde hemcinslerine daha kolayca ulaşabilecekleri düşünülerek görevlendirilmiş kişiler olarak kadınlar, aslında başka bir politika anlayışı içinde özelin kamusalını keşfetmişlerdir. Ancak, kadın kollarına yönelik olumsuz genel bakış açılarına karşın, kadın kollarının kadınları siyasetle buluşturdukları da kabul edilmektedir (Minibaş, 1996; Sancar-Üşür, 2000).

Siyasal yelpazenin solunda bulunan partilerde ise, kadının siyasal yaşama katılımında ve politikaların oluşturulma süreçlerinde, sağ partilere oranla kadınlara daha fazla yer verilmişse de, kritik çoğunluk için olumlu ayrımcılık çalışmaları için uzun yıllar çaba harcamamışlardır. Kadınların siyasal yaşama aktif olarak katılımı konusunda yeterli desteği vermemişlerdir. Solda yer alan kadınların bir kısmı da, kadın hareketi içinde ve bağımsız kadın örgütlerinde yer alarak kadın hakları için mücadele vermişlerdir. Kadın hareketinin gücüyle kadınlar, siyasetteki erkeğe bağımlı ve edilgen konumlarını sorgulamaya başlamışlardır. Kadın dernekleri 1960-1980 döneminde uluslararası platformlarda da temsil edilmeye başlamışlardır. Özellikle askeri darbe sonrası yükselen bağımsız kadın hareketi, Türkiye'de kadınların toplumsal konumunu, eğitimde, iş yaşamında ve siyasette yeniden tartışmaya açmıştır (Sallan Gül ve Aksu Coşkun, 1998; Talaslı, 1996; Bele, 2001; Altındal, 2007).

Apolitik Siyasette Bireyselin Politikleşmesi: Kadının Yükselen Sesi

1980'de askeri darbeye siyasal alan bir dönem kesintiye uğramışsa da, siyasal yaşamda kadın varlığı için önem taşıyan bir örgütlenme biçimi olarak partiler, 1983 yılında yeniden sivil hayata geçmiştir. Ancak kadın kollarının faaliyetleri 1980 sonrasında yasaklanmıştır. Bazı siyasi partiler kadın komisyonu adı altında kadın örgütlenmesine giderken, diğer bir kısmı gönüllü örgütlerde örgütlenmiş, güç koşullara rağmen kadınlar, 350'den fazla sivil toplum kuruluşunda ve aktif politika içerisinde yer almışlar, devlette ve toplumda kadınların konumlarını, düşük statülerini sorgulamışlardır (Sallan Gül ve Coşkun, 1993; Arat, 2009). Ancak, siyasi partiler, ne kadınların cinsiyete dayalı ikincil konumlarını değiştirecek ve erkek egemenliğini sorgulayacak bir girişimde bulunmuş, ne de bu tür girişimleri desteklemiştir. Kadınların siyaset içinde alacakları ağırlıklar, büyük ölçüde erkekler tarafından

belirlenmiştir (Güneş-Ayata, 1995; Sancar-Üşür, 2000). Hatta 1995 yılında ANAP'ta partinin kadın kolları başkanlığına bir erkek (Yaşar Eryılmaz) atanarak (Yaraman, 1999:59), eril siyaset anlayışı kadın kollarına taşınmıştır.

Kadın hareketinin etkisiyle 1985 yılında Türkiye'nin de taraf olduğu Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW Sözleşmesi) siyasal iktidar tarafından imzalanmıştır. Böylece devletin, ailede, toplumsal yaşamda, çalışma, eğitim ve siyaset alanlarında kadın-erkek eşitliğini fiilen sağlama gerekliliğini kabul edilmiştir. Ancak, siyasal alandaki eşit temsil sorunu görmemezlikten gelinmeye devam edilmiştir. Devletin taahhüt ettiği kadın-erkek eşitliğinin fiilen sağlanması ve demokrasinin işlerlik kazanabilmesi için gerekli siyasi partiler ve seçim kanununda yasal değişiklikler göz ardı edilmiştir. SHP gibi çok az sayıda parti, sadece gönüllü cinsiyet kotalarını tanımıştır.

Siyasal alanda toplumsal ve kültürel engeller kadar, partilerin yapısı ve siyasal kültür de, kadınların önüne aşılmaz duvarlar örmeye devam etmektedir. Yine demokratik sistemlerde kadın katılımını artırmanın yollarından biri olan siyasi partilerde süreç, demokratik bir biçimde işlememekte, parti meclisleri kadınları kadın kollarına mahkûm etmekte, genel merkezler ve parti başkanları milletvekili adaylarını seçmektedirler. Meclise girebilen kadınlar ise, mecliste genelde izleyici konumda kalmaktadırlar. Kadın sorunlarını dile getirmek yerine, partilerinin temsilcileri olmuşlar, hatta kadınlarla ilgili yasa ve düzenlemelerde pasif kalmayı tercih etmektedirler (Arat, 1987; Sallan Gül, 2007; Altındal, 2009).

Siyasette Cinsiyet Kotasının Anlamı ve Yeri

Siyasette temsil özünde bir amaç değil, bir araçtır. Ancak kadının siyasete katılımı dünyanın en gelişmiş demokrasilerinde bile kolay ve kendiliğinden gelişmemiştir. Çakır'a göre partiler, çoğu kez cinsiyetçi ideolojinin taşıyıcısı, hatta kurumsal düzeyde en üst üreticisi ve uygulayıcısı olmuşlardır. Siyasal partilerin örgüt yapısı, parti tüzük ve programları, siyasal reklâmları, siyaset oluşturma tarzı, parti liderlerinin ve parti üyelerinin kadın ve erkek politikacılara bakış ve değerlendirme biçimleri bu durumun somut göstergeleri olmuşlardır (2001:401). Bu da siyasette yer alan kadınların, kadınlar adına politika üretebilecek bir çoğunluğa ulaşmalarını engellemiştir. Çoğu kez kadınlar, biçimsel temsilden gerçek temsile, siyasetin vitrininden mutfağına, yani demokrasinin ve eşitliğin sembolikliğinin ötesine geçememiştir. Dolayısıyla, tüm bu olumsuz tablonun ortadan kaldırılması adına kota uygulamalarının siyasi arenaya taşınması gerekmektedir.

Kota uygulaması, siyasal karar organlarına seçilecek kişilerin ya da seçimlerde adayların belirlenmesinde uygulanan seçim yöntemlerine özel hükümler eklenerek kadınlara belli oranda yer ayrılmasını sağlamaktadır. Amaç; kadınların yetersiz temsilini ortadan kaldırmayı ve kadın-erkek eşitliğini sağlamaktır. Kota sistemlerinin gerisinde yatan temel düşünce,

kadınların siyaset alanındaki eksik temsillerinin giderilerek, siyasal yaşam içinde daha yüksek oranda temsil edilmelerinin sağlanmasıdır. Kota, kadınların siyasal alanda görünürlüklerini artırmak, yönetim ve karar alma mekanizmalarında yer alabilmelerini sağlamak ve seçilme şanslarını artırmak için kullanılan bir araçtır. Ayrıca, siyasette fırsat ve temsil eşitliğinin önündeki engelleri kaldırılmak ve sonuç eşitliğine ulaşılabilmek için telafi edici önlemleri içerir (Mendez-Montalvo ve Ballington, 2002).

Siyasette olumlu ayrımcılık politikalarından olan 'kota' uygulamaları 1970'lerde birçok ülkede gönüllü olarak başlamış, 1980 ve 1990'larda ise yasal ve anayasal düzenlemelerle yaygınlaşmıştır. İlk kota uygulaması 1975 yılında Norveç'te başlamıştır. Bunu 1985'de Danimarka, 1986'da Brezilya, 1987'de Hollanda ve 1994'te de Avusturya uygulanmıştır (Kang, 2009:562).

1995 yılında Pekin Deklarasyonu'nun kabul edilmesi, kadınların siyasette daha fazla yer almalarına yönelik girişimleri artmıştır. Avrupa Birliği ülkelerince imzalanan 1999 Amsterdam Anlaşması ile teşvik ve kota uygulamaları AB ve üye ülkeleri bağlayıcı nitelik kazanmıştır. Bunun sonucu siyasette kadın temsili artırılmak için, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kota uygulamaları gibi pozitif ayrımcılık politikaları teşvik edilmiştir.

Kota uygulamaları; yasal ya da anayasal anlamda ayrılmış koltuklar, yasal oranlar ya da gönüllük biçimlerinde uygulanabilmektedir. Anayasa ya da yasalarda siyasi partilerin karar organlarında ve milletvekili aday listelerinde uygulanan sabit ya da oranlı kota biçimlerinde de olabilmektedir. Siyasi partilerin kadın üye ya da aday sayısı belirli bir oranın belirlenmesiyle de uygulanabilmektedir. Bazen de milletvekili aday listesi kotası ya da delege kotası türü olabilmektedir. Afganistan, Arjantin, Bangladeş, Fransa, Irak, Hindistan gibi kota uygulaması anayasayla, Bolivya, Bosna Hersek, Brezilya ve Ekvator gibi 27 ülkede cinsiyet kotası seçim yasasıyla düzenlenmektedir. Almanya, Avustralya, Avusturya, Cezayir, Danimarka, Ermenistan ve Etiyopya gibi pek çok ülkede ise, kota siyasi partilerin tüzüklerine konulan özel hükümler çerçevesinde ve seçim adaylarını kapsayacak biçimde hayata geçilmektedir. 2000'li yıllarda 88 ülkeye yaygınlaşan kota uygulamaları, siyasette daha fazla kadın temsili artırılmaya olanak sağlamıştır (Sayın, 2007a; Altındal, 2007; Sancar, 2008).

Günümüz parlamentolarında ise, kadın temsili en iyi ve yüksek olduğu ülkeler kota uygulamalarını, özellikle de anayasal kotayı uygulayanlardır (Kang, 2009). Genel olarak İskandinav ülkelerinde kadın milletvekillerinin oranı, %40'ın üzerindedir. Amerika, Avrupa ve Asya'daki ülkelerin ortalaması %20 civarındadır. Bölgesel olarak kadınların mecliste temsil oranının en düşük olduğu coğrafya %9 ile Arap ülkeleridir (Aydemir ve Aydemir, 2011:8).

2015 yılına gelindiğinde Dünya Parlamentolarında Kadın Temsil Listesinde (WNP, 2015) birinci sırada olan ülke Ruanda'dır. Ruanda, 1990'lı yıllara kadar liberal demokrasinin fırsat eşitliği ilkesi bağlamında siyasette kadın temsiline bakmış, ancak %18'lik kadın temsil oranını geçememiştir.

2003 yılında siyasal partilerde gönüllülük temelinde %50 kotasını (Powley, 2005) benimsemişse de, kadınlar için kararlarda etkili olma oranı olan %33'lük kritik eşiği aşamamıştır. Anayasal kota uygulamasını ise, 2013 yılında kabul etmiş, Eylül'de yapılan seçimlerde parlamentoya giren 80 milletvekilinden 51'ini (%63,8) kadınlar oluşturmuştur. İkinci sırada olan Bolivya'da ise, %48 seçim kotası vardır ve 36 sandalyeli parlamentonun 17'sini kadınlar oluşturmaktadır. Üçüncü sırada olan Küba, %49,8 oranında kadın temsiline sahiptir. Siyasal partiler düzleminde kota uygulayan ülkeler ise, dünya ulusal parlamentolar listesinde ilk 15'ten sonraya düşmektedirler. Örneğin Belçika 15., Almanya 21., İsveç 28., Avusturya 35. sırada yer almaktadır (WNP, 2015).

Türkiye'de ise, tartışma 1980'lerle birlikte başlamış, toplumda ve siyasette kadının statüsü ve temsil sorunu, demokrasi sorunu üzerinden yürütülmüştür. Aslında siyasal yaşamını sürdüremeyen birçok partide 1980'lerde ve 1990'larda gönüllü kota uygulamaları başlamıştır. Örneğin Doğru Yol Partisi'nde %10, Anavatan Partisi'nde %33, Sosyal Demokrat Halkçı Parti'de %30 ve Özgürlük ve Demokrasi Partisi'nde cinsiyet kotası %50 olmuştur (Sayın, 2007a). Ancak kadınlar için siyasal temsil eşitliği, gerçek anlamda ne partilerinde ne de mecliste sağlanamamıştır.

Tablo 2: 1983-1999 Yılları arasında TBMM'de Kadın Milletvekili Sayı ve Oranları

Seçim Yılı Toplam	Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Oranı (%)
1983	410	12	2,9
1987	449	6	1,3
1991	450	8	1,8
1995	550	13	2,4
1999	550	23	4,3

Askeri darbeden sivil hayata geçiş sonrasında 1987 yılında Sosyal Demokrat Halkçı Parti gönüllülük temelinde ilk kez %30 kota uygulamasını başlatmışsa da, etkisi çok fazla olmamıştır. Aktif siyasette kadınlar sınırlı yer almaya devam etmiş ve meclisteki sayıları 1999 yılına kadar 1935 yılı temsil oranına (%4,6'ya) dahi ulaşamamıştır.

1980 ve 1990'lardaki bu olumsuz tablo karşısında kadın örgütleri ve özellikle Kadın Adayları Destekleme Derneği olan KA.DER'in çalışmalarıyla konu gündemde tutulmuştur. Ancak, siyasal partiler ve parlamentodaki seçim dönemlerinde konuya sessiz kalınmış, kotanın kadınlara yönelik bir ayrımcılık yaratacağı bile öne sürülmüştür. Avrupa Parlamentosu'nun 1996 yılındaki tartışmaları Türkiye'de de yankısını bulmuş, özellikle CEDAW'ın kadın ve

erkeğin eşit temsili ve ayrımcılıkla mücadelede etmede kadınların eşit siyasal temsiliyi gerekli görmesi, kadın örgütlerinin kota tartışmalarını Türkiye gündemine taşımasına olanak tanımıştır. 1999'da yapılan seçimlerde %4.3 oranına ulaşılmış, 1930'ların başarısı kısmen yakalanabilmiştir.

1999 yılında HADEP %25'lik kotayı benimserken, 2001 yılında kotasını %41'e yükseltmiştir. Siyasette cinsiyet kotası ve cinsiyet eşitliği konularında en fazla adım atmış olan parti Barış ve Demokrasi Partisi (BDP), yeni adıyla Halkların Demokratik Partisi (HDP) olmuştur. %40 cinsiyet kotası ve eş başkanlık sistemini uygulayan parti olarak katıldığı seçimlerde bunu parlamentoya taşımıştır (Sayın, 2007a, 2007b).

CHP, SHP'nin %25'lik kotasını parti birleşiminde benimsemiş, 2012'deki tüzük değişikliği ile oranı %33'e çıkarmıştır. Ancak parti, 2014 yılında tüzüğünde yer alan ve kadın temsiliyeti için konan "cinsiyet kotası"nı erkek ve kadın cinsiyetleri net olarak belirtilmediği için parti meclisi seçiminde erkekler lehine bile kullanılmıştır. AKP ise, kota uygulamasına karşı çıkmakla birlikte, 2014 yılına kadar genel başkanlığını sürdüren Sayın Recep Tayyip Erdoğan, lider inisiyatifi ile kadın adaylara yer vermiştir. Son seçimlerde de parti bütününe temsil etmemiş olsa da, kadın parlamenterler seçilme fırsatına erişmişlerdir.

Yaraman'ın (1999: 97) da ifade ettiği gibi "kamusal yaşam-özel yaşam farklılaşmasının cinsiyetler arasındaki hiyerarşik işbölümüne kodlanması kadınlara karşı ayrımcılıkta kendini göstermektedir. Ataerkil düzenin cinsiyetçi işbölümü, kadını özel alanla ilişkilendirdiği için kamusal yaşam kadını içermemekte, hatta kadına karşı değerleri siyasete atfetmektedir." Türkiye'de, siyasetin bir 'erkek işi' ve erkeklere özgü bir alan olduğu kabul edilmekte, partilerin alt düzeydeki siyasal faaliyetlerine katılabilen kadınlar sayıca çok olsa da, içerik olarak apolitik ve görünmez kalmaktadır (Sancar, 2008:177).

Türkiye'de kadınların siyasal katılımları daha çok pasif, ailesel tabanlı ve istendiğinde siyaset sahnesinde lütufla yer alabilen kimlikler olarak varlığını sürdürmektedir. Siyasal partiler, kendi yönetim ve karar organlarına alacakları kadınları seçerken çoğu zaman kamuoyuna karşı vitrine konacak eğitilmiş, terbiyeli, bakımlı ve yabancı dil bilen; ancak siyasal deneyimi ve temsil gücü olmayanlar arasından tercih etmektedirler. Liderler tarafından temsilci olarak atanan/seçilen kadınlar ise, genellikle parti örgütlerinden yetişmemiş, kadın kollarında yöneticilik yapmamış, partinin kadın üyeleri ve örgütleri tarafından tanınmayan kadınlar olmaktadır (Sallan Gül, 2007; Sancar, 2008).

Benzer biçimde kadın politikacılar ya da bakanlar siyasal rejim meseleleri olan güvenlik, dış politika, ekonomik ve mali politikaların saptanmasıyla ilgili kararların alındığı süreçlerde yer alamamaktadır. Kadın politikacılar çoğunlukla siyasal partilerin kültürel faaliyetlerini yürütmekte, kadınlarla, çocuklarla, yaşlılarla ve sakatlarla ilgili çalışmalarda sorumluluk alabilmektedir (Minibaş, 1996; Sancar, 2008).

2000'ler Türkiye'sinde Kota Tartışmalarına Karşı Parti Liderlerinin İnisiyatifleri

2000'li yıllar siyasette bir yandan ılımlı İslam'ın ve muhafazakâr değerlerin öne çıktığı yıllar olurken, diğer yandan ise AB uyum sürecinde liberalleşme politikalarının uygulandığı yıllar olmuştur. 2002 yılında yapılan genel seçimde, DSP ve MHP'nin koalisyon hükümetinin ardından Adalet ve Kalkınma Partisi-AKP, tek başına iktidara gelmiştir. Kota uygulamalarına karşı çıkan AKP, lider inisiyatifinde kadın sayısını belirleyen parti olarak, 2002 yılında aldığı %34,4'lük başarısında kadın seçmenlerden aldığı desteği, 2002-2015 arasında AKP standardını meclisteki kadın temsil oranının biraz üstünde, %10-17 arasında tutulan kadın temsiliyle "ödül"lendirmiştir. 24 Kasım 2014 tarihinde yaptığı bir konuşmada Cumhurbaşkanı Erdoğan, kadınların siyasetteki rolünü şöyle ifade etmiştir:

"1994 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi seçimlerinde *beni de yalnız bırakmadılar kapı kapı dolaştılar*. 13 yıllık siyasi parti genel başkanlığı sürecimde kadınların siyasete girmesi için mücadele verdim. Verdiğimiz siyaset mücadelesinin Türkiye'yi 1994 yılına göre farklı bir yere taşıdığını görüyorum. Anayasada değişiklik yaptık. Cumhuriyet tarihinde yapmış olduğumuz kadınlar lehinde değişikliği hiçbir iktidar yapmamıştır. Bunu referanduma getirdik ve hanım kardeşlerimizle alakalı yasal düzenlemeleri çıkardık. Milletvekilliği konusunda kadınları teşvik edici olduk... Kuşkusuz ideal noktada olduğumuz iddiasında değiliz ama çok umut verici bir noktada olduğumuza inanıyorum..." (24.12.2015, Milliyet Gazetesi).

Tablo 3: 2002-2015 Yılları Arasında TBMM'de Kadın Milletvekili Sayı ve Oranları

Seçim Yılı Toplam	Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Oranı (%)
2002	550	24	4,4
2007	550	50	9,1
2011	550	79	14
2015 (7 Haziran)	550	98	17,8
2015 (1 Kasım)	550	82	14,9

2007 yılında kadın vekillerin sayısal artışında AB süreci ve KA.DER'in kampanyalarının yanında DTP'nin kota uygulamasının rekabetçi bir ortam

yaratması da etkili olmuştur. 2007 yılında ilk kez mecliste kadın temsil oranı 1930'ları geçerek, %9,1'e yükselmiştir.

2007 yılı Türkiye siyaseti bakımından diğer dönemlerden pek çok yönden ayrılmıştır. 2002-2007 arasında AB sürecinde sivil haklar, işkencenin kaldırılması ve ölüm cezasının kaldırılması gibi demokratik parametrelerin yanında, serbestleşme ve piyasa süreçlerinde liberal politikaların ve Kopenhag kıstaslarının uygulamaya konulması bu dönem siyasetini farklı kılmaktadır.

Kadın hakları ve cinsiyet eşitliği açısından kadın örgütlerinin baskılarıyla da olsa, 2002 yılında aile içi şiddetle mücadelede Aile Mahkemeleri kurulmuş, 2003'de yeni iş kanununda cinsiyet ayrımcılığıyla mücadele kapsamında "eşit işe, eşit ücret" ilkesi benimsenmiştir. Aynı yasada doğum izni düzenlemesiyle annelik hakları alanı genişletilmiştir. 2009'da TBMM'de Kadın Erkek Fırsat Eşitliği ve TBMM "Töre ve Namus Cinayetlerini Araştırma Komisyonları" kurulmuştur.

Aynı zamanda AKP, liberal reformların yanında mahremiyetin korunması ve Müslüman kadının mazlumluğu figürüyle geleneksel ve İslami kadınlardan da önemli oranlarda oy almıştır. Özellikle 2002 yılında iktidara gelen AKP, Refah Partisi'nden devraldığı İslami tabanlı kadın politikasını, yani eğitim hakları bağlamında üniversitelerdeki "başörtüsü" sorununu gündemde tutmuştur. Ayrıca "modern kadın" talepleri olan haklar alanında töre namus cinayetleri ve kadına yönelik şiddetle mücadele yasalarını çıkarmıştır (Arat, 2009;8-12). Benzer olarak, sosyal güvenlik düzenlemeleriyle doğum yardım ve izinleri de artırılmıştır. Yine özellikle yoksul hanelerde yaşayan kadınlara yönelik gelir destek programları oluşturulmuştur. ŞNT gibi çocuk yardım programları, dul kadın aylığı ve engelli yakını bakım ücreti gibi gelir destek programları artırılarak, kadınlardan da önemli destek kazanılmıştır. Kadınların oylarına yönelik tüm bu çabalar seçimlerde etkisini göstermiş ve 2011'de 79 kadın milletvekilliğiyle TBMM'deki kadın temsil oranı %14,3'e çıkmıştır. Bu oran 7 Haziran 2015 genel seçimde 97 kadın milletvekiliyle %17,8'e yükselmiştir. Kadınların Türkiye parlamentosundaki bu yükseliş grafiği 1 Kasım 2015 seçiminde ise düşüş göstermiştir.

AKP ve 2014 yılına kadar partinin lideri olan Cumhurbaşkanı Erdoğan için Başkanlık isteğinin belirlendiği, tek başına iktidar olmanın siyasal istikrar talebi doğrultusunda partinin kurucularının tekrar seçim oyununa alınma isteğiyle birleştiğinde, kadınlar yeniden sahne dışına itilmeye başlanmıştır. 2012 yılından beri özel alanına müdahale anlamına gelen kürtaj karşıtı AKP politikalarıyla gün yüzüne çıkmış; ancak özellikle yoksul kadınları sosyal yardımlarla, çalışan kadınları da doğum izinleri konusunda teşvik edilen politikalar da uygulanmıştır. 7 Haziran 2015 seçiminde Meclis'e 40 kadın milletvekili (%15,5) ile giren AKP, 1 Kasım 2015 seçim döneminde 550 milletvekili adayının 77'sini kadın aday göstermiş ve beklentileri aşan seçim başarısına rağmen, kadın adayların sadece 33'ü (%11) parlamentoya girebilmiştir (Sallan Gül, 2015).

1 Kasım 2015 Seçiminin Cinsiyet Haritası

1 Kasım 2015 seçiminde tüm siyasi partiler kadınlara yönelik özel vaatler geliştirmişlerdir. AKP, girişimci kadınlara yönelik kredi desteklerini, doğum nedeniyle ücretsiz izin düzenlemelerinin yanında erken yaşta evliliklerin önlenmesi için aile eğitimlerini yaygınlaştıracağı sözlerini vermiştir. CHP; aile sigortası, girişimci kadın teşvikleri, doğum borçlanması, kadına karşı şiddet ve tacizle mücadele ve sığınmaevi vaatlerini sunmuştur. MHP, kadın çalışan ve girişimci sayısının artırılması ve çalışan kadınlara doğuma bağlı haklarla ilgili vaatlerde bulunmuştur. HDP ise, seçim yasasında değişikliğe gidilerek %50 cinsiyet kotasının genel ve yerel seçimlerin tüm aşamalarında konulması, kadın adayların maddi olarak desteklenmesi için bütçe ayrılması sağlanacağını, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı yerine, Kadın Bakanlığı, Eşitlik Bakanlığı ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulacağını ifade etmiştir (Atakan, 2015).

AKP, 2002-2012 arasında toplumsal cinsiyet ilişkilerinde ataerkil toplumsal kodlarını son yıllarda daha da keskinleştirmiş, 1 Kasım 2015 seçimi öncesinde geleneksel parti taban ve politikalarına daha fazla vurgu yapmıştır. Bunun da kadın seçmen açısından görece olarak bir azalmaya yol açtığı görülmektedir. Nitekim Siyasal ve Sosyal Araştırma Merkezi (SAMER) tarafından, 5-9 Ekim 2015 tarihleri arasında, Türkiye nüfusunu temsilen 7 bölgedeki 24 il, 142 ilçe ve 233 mahallede ve yarısını kadınların oluşturduğu 4.144 hanede yapılan araştırmada; 7 Haziran 2015 genel seçiminde araştırmaya tüm katılanların %40,6'sı AKP'ye oy vermiştir. Ancak bu oran kadınlarda oran %43,1 olmuştur. 1 Kasım genel seçimlerinde AKP'ye kesin oy veceğim diyenlerin oranı ise %37,6'ye düşmektedir (SAMER; 2015)². 1 Kasım genel seçimi sonucunda, AKP bu anket sonuçlarının yansıttığından daha fazla oy almıştır.

CHP ise, seçimin sonucuna benzer bir tablo ile seçim yarışına girmiştir. Kendi partisini biraz "maço" bulan genel başkan, bu kez daha cesaretle yaklaşmış, 7 Haziran döneminde 101 olan kadın aday sayısı, Kasım döneminde 127'ye çıkmıştır. Ama seçilebilirlik şansı çok olmayan sıralamalar nedeniyle kadın vekil sayısı yine 21'de (%15,5) kalmıştır (Sallan Gül, 2015).

1 Kasım 2015'te MHP'nin seçim spotları arasında en çok kadına yönelik şiddetle ilgili olanı dikkat çekmiş, "kadına yönelik şiddeti önleyemediniz" diye, kadınlardan yana bir tavır izleyerek adeta AKP'ye hesap sormak istemiştir. Üstelik Sayın Bahçeli genel başkan olarak sıralamayı kendisi ekibiyle birlikte yapmakla birlikte, sadece 70 kadın aday gösterilmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) toplam milletvekili sayısı 80'den 40'a düşerken, kadın vekil sayısı da 4'den (%5) 3'e inerken, kadın oranı %7,5'e yükselmiştir.

HDP ise son seçimlerde kadınları merkezine almıştır. Ancak 7 Haziran seçimlerine göre 1 Kasım seçimlerinde HDP'nin kadın aday sayısı 249'dan

² SAMER adına verileri yazarlarla paylaşan Sayın Mim Sertaç Tümtaş'a teşekkür ederiz.

234'e düşmüştür. Kadın milletvekili oranı da % 38,9 olmuştur. Partide vekil sayısı 1 Kasım'da 80'den 59'a, kadın vekil sayısı da 34'den 22'ye düşmüştür. Bu dönem parlamentoda kadın sayısı 98'den 82'ye inmiş, yani oran %17,8'den %14,9'a gerilemiştir. 45 ilde ise, hiçbir kadın vekil olarak seçilememiştir.

Sonuç

Yıl 2015 ve Türkiye'de siyasal ve yönetsel alanlarda kadın temsili sorunu tüm boyutlarıyla sürmektedir. Demokrasinin ahlaki ve siyasal bir ilkesi olarak eşitlik sorunu, toplumsal cinsiyet temelinde yeterince önemsenmemektedir. Kadınların demokratik siyaset içinde yer almaları daha çok, pasif siyasal katılım anlayışı içinde beklenmekte, yurttaş olarak iyi birer seçmen olmaları, yani basit temsil anlayışı içinde oy vermeleri ile sınırlandırılması öngörülmektedir. Aktif siyasal katılım boyutunda ise, kadınların kritik çoğunluk temsiline ya da yönetim pozisyonlarına gelmeleri, yani kamusal alandaki görünürlükleri eril siyasete adeta bir tehdit olarak görülmektedir. Parti içi demokratik kültürün egemen olmasının yerine, erkek siyasetini besleyen, toplumsal ve kültürel kodların hakim olduğu, toplumsal ve siyasal alanda oligarşik güç yapılarının varlığını korumakta, ideolojik fark gözetmeksizin tüm partilerde lider sultanı belirgin olarak, kimlerin siyasal alanda görünür ve etkin olacağını belirlemektedir.

Her ne kadar 1980'ler apolitikliğin bireysel olanı politikleştirdiği bir anlayışta olsa da, siyaset sahnesine yeniden dönmek isteyen kadınlar, örgütlenerek aktif siyaset içinde yer alma çabalarını artırmışlardır. Demokrasinin bir gereği olarak hesap sormayı ve tam denklik ve eşit temsil hakkını talep etmişlerdir. 1990'larla ise, kapitalist küresel eğilimler çağında Türkiye için bölgesel güçlenmenin adı olan AB sürecinde kadınlar ve dezavantajlı gruplar için, pozitif ayrımcılık talepleri sesini daha yüksek sesle duyurma olanağı bulmuştur. Ancak bu talepler, daha çok gönüllü kotalarla, siyasi partilerde kısmen karşılık bulmuştur. Parlamentoda kadın temsil oranı, 2007'de %9'a, 2011'de %14'e, 7 Haziran 2015'te ise %17,8'e kadar yükselmiştir. Ancak kritik önemde olan 1 Kasım 2015'te ise bu oran %14,9'a düşmüştür. Bu süreçte kadın temsiliinde gözlenen genel artış eğiliminde kadın örgütlerinin, AB ile bütünleşme sürecinin ve HDP'nin izlediği cinsiyet kotası politikasının etkili olduğu söylenebilir. Ancak Türkiye siyasetinin dış politikası ve bölgesel güç olma talepleri, özellikle Ortadoğu politikaları siyasette yeniden eril zihniyeti pekiştirmiş görünmektedir. Oysa demokrasi daha fazla özgürlük, eşitlik ve katılımla yaşayabilen bir rejimdir. Bu rejimi, sadece biçimsel olarak seçim demokrasisine ve oy vermeye indirgemek, Demokles'in kılıcını kendine yöneltmesi anlamına gelecektir. Bu nedenle aileden başlayan ve toplumun her alanına yayılan eşitlikçi bir demokrasinin inşa edilebilmenin temel gereği, kadının siyasette ve yönetim kademelerinde daha fazla temsil edilmesidir.

Siyasetteki 'eril' tarzın egemenliğini kırmanın yolu ise temelde evdeki cinsiyet ilişkilerinin demokratikleştirilerek tüm topluma yayılmasıyla olanaklıdır. Evin demokratikleşmesi toplumun ve siyasetin demokratikleşmesine olanak sağlayacaktır (Phillips, 1995:132). Bu nedenle siyasette kadınların giderek artan oranda ve büyük sayılarda (kritik eşik olan %33'ü geçmesi) siyasal karar süreçlerine katılmasının yolunu açmak, sadece kadınlar için değil tüm toplum için bir gerekliliktir. Demokratik siyasette eşit temsil sağlanmadan ve hak odaklı olmadan toplumsal barışı ve eşitliği yeniden inşa etmek çok da olanaklı görünmemektedir. Bu nedenle toplumun dezavantajlı kesimleri, sınıfları ve cinsiyet(leri)i için koruyucu olumlu ayrımcılık politikalarının geliştirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılması temel politika haline getirilmelidir.

Devlet ve siyasal partiler başta olmak üzere tüm kurumlarda cinsiyete dayalı bütçeleme ve eşit temsil için Anayasa'da ve/veya siyasi partiler yasasında değişiklikler yapılarak daha yaygın ve yüksek oranlı kota uygulamasına yasal zemin hazırlanmalıdır. Ayrıca kadın örgütlerinin, bağımsız kadın aktivistlerin, gençlik örgütlerinin ve siyasi partilerin kadın kollarının etkin bir şekilde katılımını artıracak yapılanmalar geliştirilmelidir.

Kaynaklar

- Acuner, S. ve Sallan, S. (2003), "Türk Kamu Yönetiminde Yönetici Kadınlar", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 26, Sayı 3, s. 77-92.
- Agancinski, S., (1998), *Cinsiyetler Siyaseti*, Dost, Ankara.
- Altındal, Y., (2007), Kadınların Siyasete Katılımı Bağlamında Partilerin Kadın Kollarının Sosyolojik Açından Değerlendirilmesi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Altındal, Y. (2009), "Erkeksi Siyasetin 'Erk'siz Dublörleri" Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Balıkesir. Cilt 12 Sayı 21, s.351-367.
- Arat, Y. (1999), "Refah Partisi Hanım Komisyonları", *Bilanço: 1923-1998: Siyaset-Kültür- Uluslararası İlişkiler, Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul.*
- Arat, Y. (2009), "Religion, Politics and Equality", Final report, Sep. 2009, UNRUD, Heinrich Böll Stiftung, Geveva, Switzerland.
- Arendt, H., (1958), *Human Condition*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Aydemir, D. ve Aydemir, E. (2011), *Türk Siyasetinde Kadınlar: Çok Oluyoruz!*, USAK Raporları No: 11-05, Haziran, Sosyal Araştırmalar Merkezi.
- Baş, C., Hasan Kirmanoğlu, L. & Şenatalar, B. (2009), Party Preferences and Economic Voting in Turkey (now that the Crisis is over), *Party Politics*, Vol. 15. No.3, pp. 377-391.
- Baykan, A. & Ötüş-Basket, B. (1999), *Nezihe Muhittin ve Türk Kadını 1931, İletişim, İstanbul.*
- Bele, T. (2001), *Kadın Yazın Siyasa, Pencere, İstanbul.*
- Calhoun, C. (1993), "Civil Society and the Public Sphere", *Public Culture*, vol 5.
- Cohen, C. (1979), "Why More Political Theory?", *Telos*, No. 40.
- Cohen, J. L. & Arato, A. (1992), *Civil Society and Political Theory*, MIT Press, Cambridge.
- Çakır, S. (2001), "Bir'in Nostaljisinden Kurtulmak: Siyaset Teorisine Ve Pratiğine Cinsiyet Açısından Bakış", *Yerli Bir Feminizme Doğru*, Derl: A. İlyasoğlu ve N. Akgökçe, Sel Yayıncılık: İstanbul.
- Çakır, S. (1996), *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Çakır, S. (2010), "Osmanlı Kadın Hareketi: 20. Yüzyılın Başında Kadınların Hak Mücadelesi", *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Eşitsizlikler, Mücadeleler, Kazanımlar*, Der. H. Durudoğan, F. G, B. E. Oder ve D. Yüksek, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Çitçi, O. (1992), "Kadınlar Ve Siyasal Katılma", Bülten, Türk Demokrasi Vakfı, Ankara, C. 1, Sayı 11.
- Çulha Zabcı, F. (1997), " Siyasal Kuramda Kamusal Alan Sorunsalı: Habermas ve Arendt", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Durakbaşı, A. (1998), "Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve 'Münevver Erkekler'", 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Der. A. B. Hacımirzaoğlu, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Durakbaşı, A. (1988), "Cumhuriyet Döneminde Kemalist Kadın Kimliğinin Oluşumu", Tarih ve Toplum, Sayı 9, Mart.
- Güneş-Ayata, A. (1995), Türkiye'de Kadınların Siyasete Katılımı, 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, Yayına Hazırlayan Şirin Tekeli, İletişim, İstanbul, 3. Baskı.
- Habermas, J. (1989), The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society, Polity Press., Londra.
- Habermas, J. (1995), " Kamusal Alan: Ansiklopedik bir Makale", Birikim, No.70.
- Kandiyoti, D. (1989), "Women and the Turkish State: Political Actors or Symbolic Pawns?", Women-Nation-State, Eds: Nira Yuval-Davis and Floya Anthias, The Macmillan Press, London, pp. 126-149
- Kang, A. (2009), Stduying Oil, Islam and Women as if Political Instituitions Mattared, Faculty Bus., Politicak Science Papers 42.
- Kabasakal, M. (2014), "Factors İnfluencing İntra-Party Democracy And Membership Rights: The Case Of Turkey", Party Politics, 2014, Vol. 20(5), pp. 700–711.
- Kovanlıkaya, Ç. (1999), *Türkiye'de Politik Alanda Kadınlar ve Kadın Politikası*, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi İstanbul.
- Koray, M. (1991), Günümüzdeki Yaklaşımlar Işığında Kadın Ve Siyaset, Tüses, İstanbul.
- Krook, M. L., (2015), Contesting Gender Quotas: A Typology of Resistance, Paper presented at the European Conference on Politics and Gender, Uppsala University, Uppsala, Sweden, June 11-13, 2015.
- Kovanlıkaya, Ç. (2001), "Erkek Parlamentonun Kadın Siyasetçileri", içinde Yerli Bir Feminizme Doğru, Derl: A. İlyasoğlu ve N. Akgökçe, Sel, İstanbul.
- Mendez-Montalvo, M. ve Ballington, J. (2002), Women In Parliament, International Idea: Stockholm (Http://www.İdea.İnt), Erişim Tarihi: 08.01.2007.

- Minibaş, T. (1996), "Siyasal Partiler Yelpazesinde Kadının Konumu", Türkiye'de Kadın Olgusu, Der: N. Arat, Say, İstanbul.
- Powley, E. (2008), "Rwanda: Women Hold Up Half the Parliament" , Women in Parliament: Beyond Numbers, J. Ballington, A.M. Karam (Ed.), World Bank, Washington, DC.
- Phillips, A. (1995), Demokrasinin Cinsiyeti, Metis, İstanbul.
- Sallan Gül, S., (2007), "Seçimin Galibi Kim? Bıyıklı Kadınlar Mı Yoksa Eril Siyaset Mi?" , Toplum ve Demokrasi Dergisi, 1 (1), ss.1-26.
- Sallan Gül, S. (2015), "Meclisin Eril Haritasında İlk Çalışmalar", Kazete, 02.12.2015.
- Sallan Gül, S. ve Aksu Coşkun, Z. (1998), "1980'lerin Sivil Toplum Anlayışı ve Gönüllü Kadın Kuruluşları Üzerine Bir Çalışma", 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı, Der. Oya Çitçi, Türkiye ve Orta Doğu Enstitüsü Yayın No, 285, İnsan Hakları ve Araştırma Merkezi Yayın No: 16, Ankara, s. 489-504,.
- Sancar-Üşür, S. (2000), "Siyasal Süreçlere Katılımda Kadın-Erkek Eşitliği", Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma ve Siyaset, Der: M. Tan, S. Sancar Ve Y. Ecevit, TÜSDAD, İstanbul.
- SAMER, (2015), *Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Seçim Anketi Sonuçları*, Ekim, Yayınlanmamış Çalışma.
- Sancar, S. (2008), "Türkiye'de Kadınların Siyasal Kararlara Eşit Katılımı, *Toplum ve Demokrasi*, 2 (4), Eylül-Aralık.
- Sancar-Üşür, S. (1998), "Siyasal Alanda Cinsiyetçilik ve Kadınların Söylemsel Kuşatılmışlığı", 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek, Der: O. Çiftçi, TODAİE, Ankara.
- Sayın, A. (2007a), *Kota El Kitabı, Geçici Özel Önlem Politikası*, Ankara: Ka.Der.
- Sayın, A. (2007b), "Parlamentoya Girmek İçin Erkek Olmak Şart" *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 1 (1), s.153-160.
- Siman, N. (1989), "Feminism in Turkey", *New Perspective on Turkey*, Vol 3, Fall, pp.1-34.
- Talaslı, G. (1996), *Siyaset Çıkmazında Kadın*, Ümit, Ankara.
- Tekeli, S. (1982), "Türkiye'de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri", *Türk Toplumunda Kadın*, Der:N. Abadan-Unat, Türk Sosyal Bilimler Derneği, İstanbul.
- Toprak, Z. (1988), "Halk Partisinden Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası", *Tarih ve Toplum*, No. 51.

- Tunalı, A. C. (1996), *Türkiye’de Feminizm Hareketi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- Unat, N. A. (1979), *Türk Toplumunda Kadın*, Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Yaraman, A. (1999), *Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili*, Bağlam, İstanbul.
- Yaraman, A. (2001), *Resmi Tarihten Kadın Tarihine*, Bağlam, İstanbul.
- WNP, (2015), "Women in National Parliament", Situation as of November 2015, <http://www.ipv.rg./wmn-e/classif.htm>, Erişim tarihi 1 Aralık 2015.

